

ÇAĞDAŞ TÜRK YASI

TAR403U

KISA ÖZET

1.ÜNİTE Sovyet Döneminde Orta Asya

XX. YÜZYIL BAŞINDA ORTA ASYA

Orta Asya bölgesi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye ve dünya gündeminde özgün bir coğrafi ve siyasi kategori haline geldi. Orta Asya, 1991 yılından önce Sovyetler Birliği'nin bir parçası olarak ele alınıyordu. Bilim insanları ve araştırmacılar Orta Asya'yı çok genel Sovyet politikaları içerisinde bir alt bölüm olarak ele almayı daha uygun buldu. Günümüzde *Orta Asya* dendiği zaman Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan cumhuriyetlerinin kapsadığı coğrafi alan akla gelmektedir. Bu durumun nedeni bölgedeki Rus ve Sovyet politikalarının tarihsel etkileridir.

Türkistan ve Turan: *Türkistan* kelimesi "Türklerin yaşadığı ülke" anlamına gelmektedir. Bu bölgeye İran yazılı kaynaklarında *Turan* da deniyordu. Asya'da hâkim olan iki gücü temsilen İran-Turan karşılaştırması Farsça kaynaklarda sıkça kullanılıyordu. Sonraki yıllarda Turan yerine Türkistan adı kullanılmaya başladı ve günümüze kadar ulaştı. Ayrıca Türklerin yurdu hakkında en eski bilgileri XI. yüzyılda yazılmış olan Kaşgarlı Mahmud'un *Divanu Lügati't-Türk* adlı ünlü sözlüğünden öğrenebilmekteyiz. Özetle, çağdaş Orta Asya bölgesi coğrafi olarak Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'dan oluşan bölgedir. Bu cumhuriyetler arasında yer alan Tacikistan etnik ve kültürel olarak diğer Türk dilli cumhuriyetlerden ayrılmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de Orta Asya denince dört Türk cumhuriyeti akla gelmektedir.

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN KURULMASI (1917-1922)

Rusya'da 1917 yılında gerçekleşen devrimler Avrupa ve Asya kıtalarının siyasi yapısını yeniden biçimlendirmiş ve dünya tarihine yön veren olaylar arasında yer almıştır. Bu devrimler sonucunda Rusya İmparatorluğu yıkılarak yerine Sovyetler Birliği kurulmuş ve dünya siyasi düşüncesinde XX. yüzyıl boyunca etkili olan komünist ideoloji gerçek bir devlette uygulanma imkânı bulmuştur. Söz konusu dönemde Orta Asya'daki Rus hâkimiyeti Sovyetler Birliği adı altında devam etmiştir. Orta Asya'daki gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için Sovyetler Birliği'nin kuruluş süreci ve bu süreçte etkili olan temel kavramları bilmek yararlı olacaktır. Komünist Parti güçleri, 1922 yılında, eski Rusya İmparatorluğu topraklarının çoğunda kontrolü ele geçirdi. Ancak iç savaş ülkeyi harap etmişti. Halk açlık, kıtlık ve salgın hastalıklarla boğuşuyordu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), iç savaştan galip çıkan Bolşeviklerin girişimiyle Aralık 1922'de kuruldu. İlk aşamada 4 Sovyet cumhuriyeti tarafından temelleri atılan SSCB, daha sonra eski Rusya İmparatorluğu topraklarını kapsayacak biçimde genişledi. Yani Sovyetler Birliği, coğrafya ve siyaset alanlarında Rusya İmparatorluğu'nun yerini aldı.

Orta Asya'da Sovyet Hâkimiyetinin Kurulması

Sovyetler Birliği'nin hâkim olduğu bölgeler arasında Orta Asya da vardı. Rus devrimlerini izleyen yıllarda büyük bir siyasi hareketlilik içerisinde giren Türkistan bölgesinde pek çok siyasi parti kuruldu, peş peşe kurultaylar toplandı ve özerklikler ilan edildi. Türkistan halkları, Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler ve Türkmenler 1917-1922 arasında yaklaşık beş yıl boyunca genel Rusya siyasetine dâhil olarak kendi kaderlerini tayin etmeye çalıştılar. Rusya İmparatorluğu dâhilindeki Orta Asya bölgesinde iki genel valilik ve iki hanlık vardı. Bozkır Genel Valiliği, Türkistan Genel Valiliği, Hive Hanlığı ve Buhara Emirliği. Çok küçük bir alana sıkışmış durumdaki Türkistan hanlıkları tam olarak bağımsız değildi. Rusya'nın koruması altında hüküm sürüyorlardı.

Alaş: Kazakların efsanevi atasının adıdır. Bu nedenle Kazak halkı için bazen “Alaş oğlu”, Kazak ülkesi için de “Alaş yurdu” tabirleri kullanılmıştır. XX. Yüzyıl başında etkili olan milliyetçi Kazak düşünce hareketine *Alaş Hareketi* adı verilmektedir. Ahmet Baytursunov, Alihan Bökeyhanov, Miryakup Dulatov ve Mustafa Çokay’ın liderliğinde hareket eden Kazaklar, Alaş Özerkliği’ni kurdular ve Hokand Özerkliği’nde etkin rol oynadılar. Ancak güçlü Kızıl Ordu’ya karşı duramadılar ve 1920’de Bolşevik hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldılar. Tüm Türkistan halklarının en büyük isteği özerklik ve Ruslarla eşit haklara sahip olmaktı. İç savaştan galip çıkan Sovyet yönetimi de tam olarak bunları vaad ediyordu. Lenin, birçok yazısında ve konuşmasında tüm Rusya halklarının kendi kaderlerini tayin etme hakkının olduğunu ve Bolşevik devriminin de bunu garanti altına aldığını ifade etmiştir.

ORTA ASYA’DA ULUSAL CUMHURİYETLERİN OLUŞTURULMASI

Günümüzde Orta Asya’da bulunan cumhuriyetlerin sınırları Sovyet yönetimi tarafından 1924 yılında başlayan ve uzunca bir süre devam eden bir süreç sonucunda belirlendi. Birçok kez değişikliğe uğrayan ve günümüzde bile tartışmalara yol açan bu sınır belirleme politikası çağdaş Orta Asya siyasi coğrafyasını ortaya çıkardı. Sovyetler Birliği’nin Orta Asya’da uygulamaya koyduğu ilk kapsamlı politika bu sınır belirleme projesidir. Sovyet idaresi, milyonlarca insanı ve milyonlarca kilometre kare toprağı kapsayan bu büyük proje ile Orta Asya’da kesin bir hâkimiyet kurma işine girişti. Sovyetler Birliği, sınır belirleme politikası ile başlıca dört amacı gözetmekteydi

- A. Zeki Velidi Togan (1890-1970):** Rusya iç savaşı yıllarında Başkurdistan milli hareketi liderliği yapan Togan, Bolşeviklerle savaşta aktif rol oynadı. Orta Asya Türklerinin siyasi meseleleri hakkında Lenin ve Stalin’le doğrudan görüşmeler yürüten Togan, Bolşeviklerin yönetimi tamamen ele geçirmesiyle birlikte Rusya dışına çıkmak zorunda kaldı. Türkiye’ye gelerek profesör unvanı alan Zeki Velidi Togan, Türk tarihi alanında önemli çalışmalar yaptı.

Kazak ve Kırgız: Rusya İmparatorluğu’nda Kazak adında iki ayrı halk yaşamaktaydı. Bunlardan biri bizim bildiğimiz Türk soylu Kazaklar, diğeri ise Rusya’nın batısında yaşayan Slav kökenli Rus Kazaklarıydı. Ruslar, Türk soylu Kazakların, onlarla çok yakın akraba olan Kırgızlarla aynı halk olduğunu düşündü. Böylece Orta Asya’daki Kazaklara “Kırgız” diyerek Rus Kazaklarıyla karışmasının önüne geçmeye çalıştılar. Rusça kaynaklarda 1925 yılına kadar Kazak yerine Kırgız adı kullanılıyordu. Bu nedenle 1920’de kurulan ilk Kazak cumhuriyetinin resmi adı Kırgız ÖSSC oldu.

ORTA ASYA’DA UYGULANAN SOVYET POLİTİKALARI

Sovyetler Birliği döneminde Orta Asya’da uygulamaya konulan politikaları üç ana kategoride toplamak mümkündür. Yeni kurulan Sovyet yönetimi siyaset, ekonomi ve kültür alanlarında köklü değişiklikler yaptı. Siyaset alanındaki en önde gelen politika yerelleştirme (*korenizatsiya*) olarak bilinen siyasi kadrolarda yerel halka da yer verilmesi sürecidir. Ekonomideki en kapsamlı politika göçebelerin yerleşik hayata geçirilmesi ve tüm tarımsal faaliyetin özel teşebbüsün elinden alınarak *sovhoz* ve *kolhoz* adı verilen büyük devlet çiftlikleri eliyle yürütülmesi oldu. Kültür alanındaki en büyük değişiklik tabii ki alfabe değişiklikleri ve eğitimin Ruslaştırılmasıdır.

Siyasi Alanda Sovyetleştirme

Yerelleştirme (*korenizatsiya*) politikası sadece Orta Asya'ya özgü değildi. Tüm Sovyetler Birliği topraklarında Rus ya da Slav olmayan yüzlerce değişik halk yaşamaktaydı. Bu halkların desteğini kazanabilmek ve yetmişmiş işgücünü daha verimli kullanabilmek amacıyla ilk yıllarda yönetimde yerel geleneklere ve toplumda söz sahibi kişilere yer veren bir yaklaşım sergilendi.

Basmacılık: Orta Asya'da Sovyetlere karşı silahlı direniş hareketidir. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda Genelkurmay Başkanlığı görevini yürüten ve Osmanlı devletinin en kudretli şahsiyetlerinden biri olan Enver Paşa (1881- 1922), Orta Asya'ya gelerek Basmacı hareketine katıldı.Sovyet yönetimine karşı Türkistanlı Basmacıları örgütlemeye çalıştı ancak başarılı olmadı.Hücum politikaları kapsamında, 1924 yılında çıkarılan Rusya SSC ceza kanunu ile birlikte çok eşli evlilik, başlık parası, küçük yaşta evlilik ve diğer bazı aile hayatıyla ilgili gelenekler yasaklandı. Kısa süre önce izin verilen şeriat mahkemeleri 1927 yılında tekrar ilga edildi. Medreseler ve geleneksel tarzda eğitim veren diğer mektepler 1928'de kapatıldı. Rusça eğitim veren okulların açılmasına hız verildi. Yerel dillerde eğitim veren diğer okullarda da Rusça dersleri zorunlu hale getirildi.

Kültürel Alanda Sovyetleştirme

Tüm Orta Asya kültür ve dilini etkileyen en önemli değişiklik alfabe değişiklikleri olmuştur. Türk dilli halkların kullandığı Arap alfabesi yerine önce 1926 yılından sonra Latin alfabesi, daha sonra, 1940'lı yıllarda, Kiril alfabesi kullanılmaya başlandı. Bu sadece bir alfabe değişimi değil, tüm bir tarih ve kültürün yeniden şekillendirilmesi siyasetiydi. Alfabe değişiklikleriyle geleneksel aydınlar ve toplumun ileri gelenlerinin yeni nesil üzerindeki etkisi yok edilmek istendi.

Ekonomik Alanda Sovyetleştirme

Sovyetler Birliği siyasi ve kültürel değişimlerin yanı sıra ekonomi alanında da büyük projeler geliştirmeyordu. Sanayide çalışabilecek özelliklere sahip yerel işçi sayısı çok yetersizdi. Pamuk üretimi yapılan güney Orta Asya bölgesini kuzeyde tahıl üretilen Sibiryaya bölgesine bağlayan Turksib (Türkistan-Sibiryaya) demiryolu inşaatı bu duruma iyi bir örnektir.II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nde tahıl üretiminde çok ciddi bir düşüş yaşandı. 1953 yılındaki toplam tahıl üretimi 1913 rakamlarının altındaydı. Stalin'den sonra başa geçen Nikita Kruşçev (1894-1971) Kazakistan ve Batı Sibiryaya topraklarının tahıl üretimi için kullanılabileceğini düşünüyordu.

TÜRK CUMHURİYETLERİNİN BAĞIMSIZ OLMASI

Dünyanın ikinci süper gücü konumundaki Sovyetler Birliği 1970'lerde büyük bir ekonomik durgunluğa girdi. Sovyet yönetimi, Leonid Brejnev'in liderliğinde Soğuk Savaş'ı askerî alanda sürdürebilse de ekonomik olarak Amerika Birleşik Devletleri'yle (ABD) ve özellikle Batı Almanya ile rekabet edebilecek güce sahip değildi. Halkın satın alma gücü ve hayat standartları oldukça düşüktü. Sovyet halkının sadece % 9'u otomobil sahibiydi. Ayrıca kapalı bir toplum olması nedeniyle bilgisayar kullanımı çok düşük düzeydeydi. Teknolojik geri kalmışlık ekonomik verimsizlikle birleşince Sovyetler Birliği devleti hızla çökmeye başladı.Sovyetler Birliği devletinin resmen ilga edilmesiyle birlikte bu cumhuriyetlerin bağımsızlığı resmîyet kazandı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 15 yeni cumhuriyet ortaya çıktı. Bunlar arasında 5 cumhuriyet Orta Asya bölgesinde yer alıyordu. Kırgızistan 31 Ağustos'ta, Özbekistan 1 Eylül'de, Türkmenistan 27 Ekim'de ve Kazakistan 16 Aralık 1991'de bağımsızlıklarını ilan etti.

Bu Özetin tamamını,Çıkmış Sorularını,Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/cagdas-turk-dunyasi-ady212u?search=TAR403U>